

A CSODAVÁRÓK.

I.

Ezerkilencszáztizennégy.

AZ ORSZÁGÚTRÓL kétszáz lépés hosszú vadgesztenyés-allée vezet a kúria főbejáratához. Ez a kis fasor volt az oka, hogy Keresztess András törvényszéki bíró 1904-ben megvette a schönbrunni sárgára meszelt öreg rokokó-épületet, amelyet egykor egy osztrák főherceg építtetett magának, osztrák főherceg, aki nagyon szeretett vadászni és aki egy bécsi községi tanácsos gyönyörű leányát is el szokta vinni magával a vadászatokra. Három esztendeig járt a főherceg Máramarosba; aztán megriadt a medvevadászattal járó veszedelmektől és inkább lement Afrikába oroszlanok és egyéb nyomorult fenevadak közé; a vadászkastély üresen maradt és húsz éven át csak egy öreg erdész őrizte benne az idyll emlékeit . . . Az öreg erdész néma volt, mint egy korhadt fatörzs; a máramarosi hegyek is némák voltak, csak a kis város lakói fecsegték még sokat a főherceg szerelméről, amelyre a határon túl sárgálló duplatetős ház és az évről-évre lombosodó vadgesztenye-allée emlékeztette a polgárokat . . . A ház öregedett, teteje és zsindeyes kupolája megfeketedett, a vadgesztenyefák elterebélyesedtek, az utat felverte a gaz, a kerítés — két méter magas vastag kőfal — repedéseit benőtte a moha, az egész olyan regényes, olyan előkelő, olyan titokzatos volt s 1904-ben híre ment, hogy a kincstár eladja a kastélyt. Keresztess András törvényszéki bíró akkor örökölt a főtéren egy emeletes házat, azt eladta és az árán megvásárolta a vadgesztenye-alléet. Mert az volt a fő. Talán akkor is megvásárolja, ha a fasorhoz csak egy öreg csőszkunyhó tartozik, olyan szerelmes volt egész életében a város végén, országút szélén elképzelt alléekba, amelyek egy csendes, finom kis kúria bejáratához vezetnek nyílegyenesen.

Keresztes András egy kicsit átalakította a kastélyt, a parkot rendbehozatta, a főhercegi bútorokat kijavíttatta s odatelepedett feleségével és három gyermekével. Mire beköltözött, észrevette, hogy örökségéből egy fillér sem maradt; túlságosan tágas és pompás is volt a ház; két cselédet és egy öreg udvarost kellett tartani, hogy minden rendben legyen; nagy adót is kellett utánna fizetni; de gyönyörű volt, télen meleg, nyáron hűvös a vastag falak miatt; a középen fekvő ebédlő valóságos terem; tükörfényes tölgyfaparkett és fából berakott díszes mennyezet; faragott oszlopok; gyertyára készült remek bronz-

csillárok ; nehéz brokátfüggönyök ; fény, kényelem, pazarlás a helyjel, az anyaggal, a dísszel ; nem baj, hogy az egész örökség ráment a vásárral. Egy törvényszéki bíró kisvárosban, feleséggel, három gyermekkel azért gyönyörűen megél a fizetéséből, ha a vizsgálóbírói pótlékot is hozzászámítja az ember.

Keresztess András értette a módját annak, hogy kevés pénzből úri életet éljen. Még kis gazdasága is volt, amelyet a kastély parkja végén bérelt a kincstártól s ott egy oláh gazdával felesbe megmunkáltatott. Tíz évig jóformán ki sem mozdult Máramarosszigetről. Nem költött semmire, csak amire múlhatatlanul szüksége volt neki s családjának. Emiatt talán zsugorinak is tartották őt a nagy vacsorákat adó, kártyázó, lumpoló, politizáló, bálozó megyebeliek. Pedig elegáns, nagyigényű, széles látókörű ember hírében állt ; a felesége még mindig szép és vidám asszony ; ő is meg az ura is divatos volt és finoman öltözködő ; az asszonyt meg is gyanúsították volna, ha nem ismerik az urát ; inkább a férfiről suttoztak kusza és naiv pletykákat ; a kisváros fantáziáját izgatta a magas, elegáns, borotvált, monoklis ember zárkózott és kimért egyénisége. Pedig Keresztess tíz év óta ki sem mozdult Máramarosszigetről és egész társadalmi élete abból állt, hogy esténként egy órát a kaszinóban töltött. Ott félrevonult egy sarokba és ujságot olvasott vagy csendesen elbeszélgetett a főispánnal és az erdőigazgatóval.

A kaszinóban ilyen beszélgetések folytak :

— Nem adok neki tizenöt-húsz évet, Máramaros olyan híres üdülőhely lesz, mint a Tátra vagy a Svájc.

— A kincstárnak nagy tervei vannak. Gyógyfürdő, üdülőtelep, nagyszerű utak, ródli, ski, autósport, szállodák, nincs ennél szebb hely kerek e világon. És micsoda kincsek ! Erdő, só ! . . .

— És petroleum ! — vágott közbe egy mérnök, aki az Iza partján angol pénzzel petroleum után kutatott.

— Petroleum !

— Ha egyszer ráakadunk az igazi forrásra, amerikai tempóban fejlődik itt minden. Egyszerre nagy város lesz Szacsal.

— Hát Sziget !

— Megépítjük a tiszai elektromosműveket. Mennyire felhasználatlan erő ! Az egész vármegyét a Tisza látja el világító-, melegítő- és géphajtóenergiával.

— Vasutat építünk a Verchovinára.

— Egész Európát ellátjuk nyersolajjal.

— Fával.

— Sóval.

— Almával.

— Ásványvízzel.

Belemerültek a nagy tervek édes illuzióiba. Már megalapították az erdőkitermelő-, villamossági-, földjavító-, almaértékesítő-, petroleum-

kutató-, gyógyfürdő-, idegenforgalmi-, ásványvízexport- és vaspálya-társaságokat, városokat építettek, gyógytelepeket létesítettek, egyetemeket, szállodákat, iskolákat, múzeumokat terveztek, tengerpénzüket volt, a havasokat angolok és amerikaiak járták, a Tisza forrásvidékén kémiai gyárak verték le a német konkurenciát...

— Kérek még egy üveg bort!

— Egy feketét!

— Nem játszanánk egy kis ferblit?

Igy beszélgettek az úri kaszinóban, de Keresztess ritkán vett részt ezekben a beszélgetésekben. Végigolvasta a lapokat és az albertbe vett újságot kivette a rámából, összehajtogatta, zsebretette s csendesen elköszönt az uraktól. Emiatt nemcsak fukarnak, de gőgösnek és önzőnek is tartották Keresztessét, sőt voltak olyanok, akik azt mondták rá, hogy embergyűlölő. Azt beszéltek, hogy ennek a halk és óvatos embernek nagy ambíciói vannak, törvényszéki elnök akar lenni vagy főispán, ami ugyan csak akkor volna érthető, ha valamelyes vagyona is volna. De schönbrunni-sárgára festett duplatetős kastély nem elég ahhoz, hogy valaki ilyen illúziókat kergessen s ennyire kivonja magát a társaság köréből.

Este nyolc órakor mindig otthon volt a bíró. Megvacsorált, a gyerekeket kikérdezte feladataikból, jelenvolt az apróságok lefektetésénél, végighallgatta esti imádságukat és ezekkel a szavakkal búcsúzott el tőlük:

— No, most forduljatok a fal felé és aludjatok Istenke nevében.

A gyerekek még csipogtak egy kicsit, mint fészekbe jutott álmos madárfiókák s aztán a ház elcsendesedett.

Keresztess magára maradt a feleségével. És tizenegykor ők is lefeküdtek...

* * *

Igy volt ez tíz-tizennégy esztendő óta majdnem mindennap, de ma minden másképp történt. Ma a gyerekek is tovább maradtak fenn, apa, anya meg még éjfélkor is fel-alá járkáltak a kivilágított ablakok mögött. A család apraja-nagyja csak úgy reszketett az izgalomtól. Amikor a kisebbeket, a tizennégyéves Pétert és Klárikát, akik ikrek voltak, bekergették a gyermekszobába, a nagyobbik, a tizenhatéves István, hosszú előadást tartott nekik a római régiségtanból. A gyerekeknek a szabin nők elrablása különösen felizgatta fantáziájukat és Péter fogadalmat tett, hogy ha Róma környékén esetleg megismétlődne ez a barbár merénylet, ő Klárikát az élete árán is megvédelmezi.

Klárrika csintalan mosollyal kérdezősködött:

— Hát ilyesmi még most is lehetséges?

Péter kérdően nézett a bátyjára, aki kissé zavarba jött, mert ő a római szokásokat csak a renaissanceig ismerte. Néhány pillanatig gondolkodott s aztán merészen kivágta:

— Az erkölcsök azóta lényegesen megszélidültek, de a déli népek temperamentuma ma is sokkal zabolátlanabb, mint, teszem, a skandinávoké.

A szülők is Itáliáról beszélgettek, mert holnap délután három óraker az egész család vonatra ül és hathetes útra indul a kék olasz ég alá.

Éjfélig csomagoltak, rendezgettek és éjfélkor ők is lefeküdtek. Közös hálószobájuk volt, szerelmes polgári házastársak régi szokása szerint. Csak épen a két ágy nem volt egymás mellett, hanem a nagy, színes üvegablak mellett jobbra-balra, két félkörös falmélyedésben, mindegyik egy külön kis alkowban, amelyeket brokátfüggöny — főhercegi múkincs — gazdag draperiája tett puha kis fészekké. A lámpát eloltották, de nem tudtak aludni.

Az asszony harminchatesztendő volt; puritán öltözködése még bái estén sem árult el többet természetéből, mint amennyit a férje féltékenységére megengedett. Csak annyit mondtak róla, hogy fejedelmi termete van Keresztess Andrásnénak s e fejedelmi termetet finom, szőke fej, tejfehér arc, szelid barna szem és széles, de gyermekesen ívelt száj szelidítette édessé, gyengéddé és kissé jelentéktelenné. Mindig ijedten nézett maga körül, mint aki állandóan bizonytalan: vajjon nem tett-e valamit az ura kedve ellenére. Mindig félénken beszélt és nevetett, mert valószínűleg nagyon tartott az ura kritikájától. Minden második szava ez volt: András; mindenben a férjére hivatkozott, mintha ő csak annak szerény és alázatos szócsöve volna. Egész csodálatos volt, hogy ez a nagy darab, kívánatos és hódító asszony hogy tudta összezsugorítani az egyéniségét az ura vékony, hajlott, törekeny alakja mögé. Bizonyos, hogy soha fejedelmi termetű hölgy nem elégedett meg olyan parányi helyecskével a fizikai és erkölcsi világban, mint ő. Ezért sokan a bírót okozták, pedig nem az volt az oka. Keresztessné két életet élt: a titkos életét szemérmesen elrejtette az emberek tekintete elől, sőt — ha lehetséges — még a saját maga öntudata előtt is le akarta tagadni, mert nagyon nyugtalanította. Ez az asszony tele volt vággyal, illuziókkal, ábrándokkal és elképzelésekkel. És örökké harcban állt magával, mert ezt valósággal hűtlenségnek vette urával, gyermekeivel, kötelességeivel és boldogságával szemben. Szüntelen bűnösnek érezte magát, hogy a lelkében valami fantasztá kis daemon folyton egy ködös, zavaros, de csábító és nagszerű életről suttog, valamiről, ami még elkövetkezik, valamiről, amit nem tudott még elképzelésben sem realizálni, — nem tudta, miről van szó tulajdonképen, csak valami eget és földet megrázó nagy csodáról álmodozott, igen, csodát várt, amely kielégíti anélkül, hogy valaki — férj, gyermek vagy ő maga — emiatt tragikus helyzetbe kerülne... De ezért sokszor keservesen vádolta magát és lelkiismeretfurdalást érzett, hogy ő, a makulátlan asszony, vétkezik Isten és az emberek ellen. Ettől volt oly bizonytalan, zavart és félénk és ezért szolgálta oly hangos, tüntető jósággal s alázattal Andrást.

Ő maga is tudta, hogy benne két lélek lakik. Az egyik okos, józan, tudatos és szolid. A másik izgatott, rajongó és kielégítetlen. Szerette az urát, sőt ennél többet érzett: szerelmes volt bele most, tizenhétéves együttélés, három gyermek és minden gond, unalom és hétköznapi után is; de sokszor, álmában, vagy önfeledt ábrándozása közben elképzelte, hogy ha ezelőtt tizenötévvel, amikor ő még csak huszonegyéves volt, nem találkozik Keresztess Andrással, ha a fiatal albiró nem kéri meg a kezét s ő — például — operaénekesnő vagy nagy zongoraművész nő lesz, vagy ha ő gazdag családban születik, ha neki autója és jachtja van, ha ő a világot járhatja és Kairóban töltheti a telet az amerikai milliomosokkal... Ilyenkor, ha erre gondolt, összeborzongott, vagy legjobb esetben, ha önmagával szemben megbocsátó hangulatban volt, elmosolyodott ezeken a gyermekes ábrándozásokon. De azt nem tagadta: nagyon fájt neki, hogy tizenhét esztendő óta — nem számítva a nászutazást — András nem vitte sehova, még Budapestre sem. Talán ezért is érzett olyan fájdalmas vágyódást a nagyváros után. Ha esténként, mikor a gyerekek lefeküdtek, odaült a kandalló mellé és pesti ujságot olvasott, egészen elsülyedt a titokzatos és idegen világ csodálatában. Az ő szemében minden apró ujságbanalítás — színházi kritika, bálitudósítás, gyilkosságok, politikai eszmecserék, reprodukciók a hét szenzációs eseményeiről — mind-mind külön valeurt kaptak, felértek egy-egy Dosztojevszki- vagy Balzac-regény érdekességével, ragyogó és bújá színelőadás jelenetei gyanánt tűntek fel a forró és örvénylő élet perspektívájában, ahol minden titokzatosan szép, ahol még a bűnnek is valami misztikus varázsa van, a füledt, tikkadt nagyvárosi élet varázsa, az élet sűrűségének és tartalmasságának lidércfénye, amely ellenállhatatlan vonzóerővel hat a vidéki asszonyok fantáziájára.

De a törvényszéki bíró felesége meghalt volna inkább, minthogy valaki előtt bevallja ezt a gyengeségét. Olyan családból származott, amelynek sok tagja kergetett sokfajta lidércfényt s amelyben sokan égtek el a maguk forró lelkük lángjaiban. Ez is oka volt annak, hogy ő minden élnivágását elnyomta s azért lelke tele volt lefojtott indulatokkal. Tulajdonképpen tökéletes színlelővé vált, de ezt a színlelést jóhiszeműleg és meggyőződésszerűleg csinálta. Ha ezért valaki elitélné őt, akkor el kellene ítélni minden erényes embert, aki ösztönös rossz tulajdonságait elnyomja a jóság és tisztesség kedvéért. Akkor minden szent színlelő, ha sikerrel birkózik a lélek és test zabolátlan szenvedélyeivel.

És a törvényszéki bíró felesége borzadva gondolt arra, hogy benne is ott csirázik apja, bátyja és felmenő rokonsága sok tragikus és szerencsétlen bűne. Apja a vármegye legszebb daliája, legkönnyelműbb lumpja és legkedvesebb kalandora volt: Grónay Mátyás földbirtokos, virtuóz zongorista, bravuros lovas, vakmerő kártyás, félig szolgabíró, félig művésztípus. keveréke a vadászó, nagyívó, duhaj kurtanemesnek és a szentimentális nagyvárosi művészembernek, akit

nyughatatlan lelke folyton ellentétes túlzásokra ragad. Nem csoda, hogy férfikora delén már hajótörött lett, de becsületére válik, hogy csak akkor adta át magát teljesen a vére zabolátlan ösztöneinek, amikor már három gyermeke sorsát — úgy, ahogy, a dolgok rendje, vagy inkább a jó- és balszerencse szerint — le tudta rázni a maga lelkiismeretéről. Két leányát, akiket korai özvegysége alatt zárdában nevelt, férjhez tudta adni. Az idősebbet, Ágnest, Keresztess András albíró vette el, a második, a híres szép Sarolta pedig Szögyényi Zsolt felesége lett. Harmadik gyermeke fiú volt — tíz évvel idősebb a lányoknál — Grónay Barnabás, de ez annyira Grónay volt, hogy suhanc korától kezdve fiú és apa egy órára sem tudták egymást megérteni, mert tökéletesen egy és ugyanazon fajtából valók voltak mindketten. Hamar szétváltak útjaik. Az apa, ahogy tönkrement, kibérelte a verchovinai postajáratot; egy esztendő mulva azt is ki kellett adni a kezéből. A következő évben Budapesten egy fegyvergyár vadászszakértője lett, majd egy fűszeressel együtt kis szatócsboltot nyitott. Ez a kalandja 1902-ben véget ért és 1903-ban elment Amerikába mozizongoristának. A lányai megkönnyezték, az útiköltséget a két veje adta össze Grónay Lajosnak; azóta mit sem tudnak róla. A fia pedig, miután két esztendeig kísérletezett a kassai jogakadémián, hamarosan felcsapott írónak.

Huszonnégyéves korában lapot szerkesztett Kassán, két év mulva megházasodott és a városnál egy kis sinecurát kapott, hogy ne bántsa a polgármestert és ne izgassa a kormány ellen a jámbor polgárokat. Ekkor jelent meg első verskötete. Amikor Rákóczi Ferenc hamvait hazahozták, ő volt az ünnepi szónok a Polgári Kaszinó ünnepélyén és ott egy budapesti lapszerkesztő nagyon megdicsérte az ünnepi beszédet. Költő, szónok és újságíró létére természetesen nem maradt Kassán, hanem otthagytá állását, Budapestre ment és ott novellákat írt a napilapoknak. Így lett ő író s azóta — ennek épen húsz esztendeje — folyton ír szegény.

Sohasem ment valami fényesen a dolga. De vigasztalta magát, hogy eleinte minden nehezen megy. Mikszáth Kálmán is végignyomorgta fiatalságát, még a feleségétől is el kellett válnia emiatt, az érvényesülés Pesten nagyon nehéz, mert sok az eszkimó és kevés a foka, Pesten klikk-rendszer van s az igazi, a nagy tehetségeket az egész világon kimarják maguk közül a csordába verődött tehetségtelen farkasok. De végre — s ez a fő — a tehetség mégis diadalmaskodik, az ország egyszer mégis csak észreveszi az ő igazi emberét s akkor megnyílnak az egek csatornái és záporosan szakad rá a dicsőség, hódolat, népszerűség, pénz, asszonyok szerelme, tömjén és virág, babér és arany.

És néha-néha majdnem úgy volt, hogy az álmok megvalósulnak. A napilapok szívesen vették novelláit, regényt is írt és némi utánjárással kiadót is kapott, néhány évig cikkírója volt egy nagy újságnak, a színpadon is kísérletezett, egy rövid egyfelvonásosa elég tiszt-

tességes sikert aratott, a kabarékban nem egy dalát énekelték s a heti folyóiratokban mind sűrűbben szerepelt a neve érzelmes versek, dialógusok, tárcák és karcolatok alatt. Ismert nevű író lett, ez tagadhatatlan, néha szerelmes leveleket is kapott, amelyben fiatal leányok és idős özvegyek felajánlották neki azt, amiért a troubadurok és Minnesängerek a vár udvarán pengették a lantot . . .

Ez volt a Grónay-család, amelynek ősei alispánok és szolgabírók voltak, magyarok és urak voltak, de valahol, a családfa valamelyik ágán, valami idegen oltvány megfertőzte őket. Mindegyikük a zseni és a kalandor, a gögös nagyúr és a falusi korhely, a robusztus paraszt és az érzelgős művész hermafrodita lelkével ténfergett az élet országútján.

Ebből a családból származott a bíró felesége, Grónay Ágnes, a fejedelmi termetű, gyáva és gyámoltalan asszony, Grónay-vérével való örökös hadakozásában a leghűbb feleség és legönfeláldozóbb anya, mint ahogy majd egykor sírja felett a márványkeresztlen olvasható lesz.

Most, ahogy a brokátfüggönyök alatt, a főhercegi szerető ágyában feküdt, újra eszébe jutott a csoda, amely valahol, valahogyan lappangva, de kitartóan várakozik rá. Most elutaznak Olaszországba. Ő belenéz a világ, a nagy élet, a szépségek és a bűnök ragyogó panorámájába egy kis titkos kémlelőn keresztül, az ura háta mögül és a képek, szobrok, régi paloták, a tenger, a kék égboltozat, a milánói Scala, a római húsvét, a hálókocsi izgató elképzelése közben úgy érezte, hogy na, most nyílik meg számára a csodák kertje s most kezdődik az ő igazi élete. De úgy érezte, hogy ebben a csodálatos új életben semmi bűn és semmi megbánás nem fenyegeti. Ugy érezte, hogy tökéletesen boldog az ura szerelmében. András is most új életet kezd; az ő egyénisége is most kezd kibontakozni, negyvenhatéves, pompás, ragyogó férfiassága teljességében.

— András! — suttogta a paplan alól — András, maga alszik?

— Nem tudok aludni. Félek, hogy valamit kifelejtettünk.

— Én nem arra gondolok.

— Hát?

— Mit gondol, megkapja a kinevezését?

Arról volt szó, hogy Keresztess beadta a kérvényét a budapesti királyi táblán megüresedett két bírói állás egyikére. Nem szívesen tette. Nem is tudta, komolyan vegye-e a pályázatot; ő Máramaroszigeten szeretett volna maradni élete végéig. A vadgesztenye-allée és a hozzátartozó kis kastély miatt. Ugy gondolta, hogy a törvényszéki elnököt kinevezik táblai elnöknek vagy kúriai bírónak s akkor ő lesz az utódja. De az elnök kijelentette, hogy ő nem megy el Máramaroszigetről sehova, ő irtózik a nagyvárosoktól. Ő még az igazságügyministerségért sem hagyja itt az izaparti gyümölcsöskertjét és ő itt akar meghalni, ahol az apja kincstári igazgató volt. András tehát mégis

beadta a kérvényt, mert akármilyen gyönyörű volt a főhercegi kastély s a vadgesztenyés allée, a karrierjéről nincs joga lemondani neki. Hát jó. Elmegy Pestre táblabírónak s aztán . . . Aztán csak történik valami. Ha más nem, valami csoda. A kormány megbukik, a főispán elmegy, vagy államtitkár lesz s akkor ő felajánlja szolgálatait . . . vagy így, vagy úgy, de valahogy csak visszakerül az ő pompás kis kúriájába. Most azt kérdezi tőle a felesége, hogy mit gondol, kinevezik-e őt Pestre táblai bírónak. Miért? Ágnes annyira odakívánczik? Ágnes annyira megúnta a vidéki élet egyhangú unalmát? Ez baj. Az unalom az ördög párnája. És most Ágnes megismeri a nagyvilági élet gyönyörűségeit: látja a gazdag és henyé és erkölcstelen emberek életét Pesten, Velencében, Milánóban, Rómában . . . ezentúl még inkább vágyik a nagyvárosi levegő után. Ez a gondolat kissé felizgatta és ingerülten válaszolt:

— Nem sokat töröm ezen a fejem. Ha kineveznek, jó, ha nem sikerül, még jobb. Tulajdonképpen nem nyerek vele semmit, ha megdöntök. Amennyivel több lesz a fizetésem, annyival drágább lesz a pesti élet. Ne feledje el, hogy ott házbért kell fizetnünk.

— De itt meg házbért kapunk.

Keresztess valósággal felháborodott.

— Hogyan? Hát maga kiadná a házat?

Ágnes megszeppent.

— Miért kérdi ilyen haragosan, szívem?

András őszintén neheztelt.

— Abból nem lesz semmi. A nyarat itt töltjük, Szigeten. A házból csak azt visszük el, ami épen nélkülözhetetlen.

— És hogy bútorozzuk be a pesti lakást?

András felpattant.

— Hát maga azt hiszi, hogy valami drága, díszes lakást tartunk Pesten és ott nagy házat viszünk?

— Eszemágában sincs — szepegte az asszony — de megszoktuk a szépet.

— Hát ott majd leszokunk róla, édesem. Ott csak ideiglenesen, egy pár évig, legfeljebb öt évig — érti? — csak átmenetileg akarok élni, a mi igazi hazánk itt van Máramarosban.

Aztán elnevette magát.

— Ejnye, de bolond vagyok, szívem. Előre összeveszem veled valamin, ami tulajdonképpennem is valószínű.

— Mi?

— Hogy kineveznek.

— Igazán? Félsz? Te! Ha akarsz, én szólok a Péterffyeknek.

— Van is azoknak befolyásuk! — dörmögött a férfi. —

A Péterffyek letörtek.

— Anyagilag igen. De befolyásuk van.

— Tégy, ahogy gondold.

— Ugyis meg kell látogatnom Klemát . . . De András, te nagyon rosszkedvű vagy és haragszol reám — hízelt az asszony.

András is érezte, hogy ok nélkül gyengédtelenkedik a feleségével. Mentegette magát.

— Felizgat ez az utazás. És a pályázat is bánt. Restelném, ha mellőznének.

Az asszony ellágyult.

— Igazad van, András. Én is izgatott vagyok. Én tulajdonképen legjobban szeretném, ha már túl volnék az egész utazáson. Csak annak örülök, hogy a gyerekek . . .

— No, te is nagyon vágyol . . .

— Vágyom, de félek is . . . Én a jótól is félek, ami új, ami változás, ami más, mint az eddigi életem . . . Mégis csak legjobb így ketten, megbujva, ebben a kicsi fészekben, szívem.

András megértette, hogy mit érez az asszony. A maga lelke is tele volt indokolatlan, gyermekes és félszeg aggodalommal. Érezte, hogy most új élet kezdődik, akár kinevezik, akár mellőzik őt. Már bánta, hogy alkalmat adott a sorsnak bizonyos megpróbáltatásokra. Gyámoltalannak és félénknek érezte magát. Mintha lába alatt megingott volna a föld: most lekerül az élete azokról a sínekről, amelyeken simán és automatikusan gördült tovább eddig. Vagy pedig csak a vidéki ember ügyetlen zavara az egész? — kérdezte magától fanyar öniróniával.

Egy kicsit habozott, kicsit vonakodott magával, aztán felkelt az ágyból, a feleségéhez ment és megcsókolta Ágnes forró ajkát.

— Mindegy. A fő, hogy a gyerekek boldogok legyenek és mi szeressük egymást, édes angyalom. No, most fordulj a fal felé és Isten nevében aludjál csendesen.

De aznap keveset aludtak a bíró schönbrunni-sárgára festett, duplatetős kúriájában.

* * *

Budapesten három napig voltak. A Péterffy-penzióban szállt meg a család. Ez a penzió a Múzeum-utca egyetlen bérpalotájában volt s özvegy Grónay Lajosné Péterffy Klementin volt a ház gazdája. Ágnes innen írta nővérének, Szögyényi Zsoltnénak, az első levelet Técsőre.

— Édes Sacikám, végre megismertem Klementin nénénket, aki apánk mostohatestvérének, Lajos bácsinak az özvegye. Azt hittem, hogy lármáshangú, őszfejú, szigorú matrónával lesz dolgom, de, mondhatom, csalódtam. Abból, hogy penziót tart fenn, azt következtettem, hogy valami elszegényedett, mindig panaszkodó öreg hölgy, aki szegényli, hogy maga keresi kenyerét, vagy átlátszó és hiú dicsekvésekkel tereli el erről a rokonság figyelmét. Nem. Klemi néni gyönyörű hatszobás lakásban lakik a második emeleten s palotája közel van a Lovardához és a grófi palotákhoz s a palota bejáratánál, a portás-

fülke ablaka előtt, aranyzsinoros kék sapkájában komor fenséggel szivja szivarját a borotváltképű portás. Ezen a környéken egyáltalán jó vidéki arcú mágnáscselédek üldögélnek székeken a paloták előtt — egy halk, finom, árnyas, hűvös oázis ez a Szaharában — ahová a tikkadt, piszkos nagyvárosi lihegésből, a pénz verejtékes hajszolásából, a nyomor durva orgiáiból, a vagyon és a koldusszegénység orcátlan erőszakoskodásából semmi sem jut el, mintha kínai fal zárná el ezt a kis négyszöget az élet hánykolódó hullámai elől. Nagy, öreg hársfáknak jószagú koronái hajladoznak ki a kőkerítéseken át az aszfaltos gyalogjáróra. A Múzeumból antik atmoszféra lehellete árad. Kis gyermekek önfeledve báméskodnak el a mezitelen bronzszobrokon, a grófi kapuk fafaragásain és az urasági hintó elhízott, nehéz lovai megtorpannak egy-egy ilyen nyitottszájú, ibolyaszemmel ábrázoló emberke előtt. Kitér a hintó, az öreg kocsis jóságosan mosolyog, a francia kisasszony felsíkkolt, a gyermek csodálkozik az ijedtségen és természetesen találja, hogy itt mindenki respektálja az ő szuverénitását. Mert itt szeretik, becézgetik, megtisztelik és védelmezik egymást az emberek, minthogy szeretetre, becézgetésre és védelmezésre jómódjuk és megelégedettségük miatt nincsenek rászorulva.

Klemi tante tizenötéve él az Eszterházy- és József főherceg-utca sarkán, a második emeleten, hatszobás «legénylakásban», mint emlegetni szokta, édesanyjával, kisleányával, komornájával, szakácsnéjával, vén huszárjával, kifutó cselédjeivel, öreg macskáival, kutyájával és emlékeivel. Finom, okos, elmés, szabadszellemű és fiatalos felépésű asszony.

Ahogy ránéztem, rögtön azt hittem, hogy ez egy nagy és szomorú regényt hordoz a lelkében. Szerelmi regényt, amelyben a hős és a hősnő nem lehettek egymásé és a hős eltűnt a hősnő életéből s Klemi tante özvegyasszony maradt. Lehet, hogy így volt, de voltaképen senki sem tudja az igazságot. Klemi tante nem boldogtalan. Úgy látszik, a szenvedés lassan meghitt barátjává lett. Már harmincesztendő korában el kezdte az öreg és rideg matróna szerepét játszani. Egyedül élt, egyedül utazott és önállóan vezette ura gazdaságát. Amúgy is gögös, nyakas gentryleány volt, magyarul gondolkozó, franciául és németül olvasó, fiúsan nevelt, korán árvaságra jutott sarja a familiájának és a vigasztalan fájdalomban, egyedülvalóságban és reménytelenségben megerősödött a lelke, mint egy tisztartónak, várkapitánynak vagy úrlovasnak. A családban rideg, szívtelen, önző és bolond különcnek csúfolták. Azt beszélték róla, hogy egész életében úgy készült a halálra, mint egy harcedzett veterán katona. Pontos leltárt készített minden ingó és ingatlan vagyonáról. Forintokban számította ki dunántúli földjének évi árendáját, a fundus instructus értékét, bútorainak, ruháinak, ékszereinek, értékpapírjainak, műkincseinek, csipkéinek árát. Egyetlen kínai porcellánfigura sem maradt ki a listából, ha Klemi néni meghal, közjegyzőnek, végrendeleti végrehajtónak, becsúsnek nem

sok dolga akad. Minden rendben van, még a temetés, gyászistentisztelet és a sírbolt költsége is, az örökösnek semmi gondja sem lesz a megboldogult emlékével.

— A családban — úgy-e, édes Sacikám — legendák keringtek erről a végrendeletről. Némelyek azt mondták, hogy egy macskaárvaházat alapít vagy menhelyet öreg kanárimadarak számára. Mások valami titokzatos festőművészről vagy ulánusfőhadnagyról suttogtak, akit örökbe fogad és örökösévé teszi. A saját lányát, Máriát pedig zárdába erölteti, mert úgy félti a világ csábításaitól. Nagyon jellemző a mi familiánkra, hogy annak tagjai nem is ismerik egymást, csak külön-külön és egyetemlegesen büszkék a nevükre, de azon túl egymás miatt akár rakásra pusztulhatnak. Legendája, az minden családi ágnak, minden kis kúriának, minden Grónaynak és minden Péterffynek van, nekünk — úgy látszik — csak a mende-monda iránt van hiszékenysé-
günk, de a valóságra nem vagyunk kíváncsiak soha. Hát a Péterffyekről is ilyen téves fogalmaink voltak. Klemi néni például a legkedvesebb és egyben a legpompásabb úri dáma, akit valaha láttam életemben. Rögtön megszeretett s megígérte, hogy András kineveztetése érdekében mindent elkövet. Az édesanyja, özvegy Péterrffy Lőrincé és a leánya, Mária, aki most húszéves, nem voltak Pesten, sajnálom, hogy nem ismerhettem meg őket...

Igy folyt tovább a levél bőbeszédűen és áradozóan s András nem győzte csodálni, hogy felesége a budapesti fáradalmak alatt éjszánkánként órákig tud írni.

— Ekkora szorgalommal bátyád, Barnabás, világhírű író lehetett volna — jegyezte meg szelíd szarkazmussal.

* * *

A második levél Rómából kelt, április 12-én.

— Ó Istenem, de szép az élet! — így kezdődött Ágnes levele, amelyben préselt virágot és egy szentelt képet is küldött a hugának. Sarolta épen várandós volt s már otthon megegyeztek, hogy pápai áldással ellátott Madonna-képet küld neki Ágnes és azt ő a nagy pillanatban szívéhez fogja szorítani. Ágnes erre nézve jótanácsokat adott, beszámolt a gyerekek egészségéről s azután így folytatta:

— Róma, nagyhét, húsvét!... nem tudom, miért írom le ezeket a szavakat... naplót írok... Az uram és a gyerekek itt alusznak az erkélyes szobában, a meleg olasz éjjel belégzik az ablakon, az utcán nyüzsgő a világ minden tájáról összecsozdult nép, az egész emberiség egy nagy, melegszívű, ünneplő család, száz magyar zarándok, amerikai dollármilliomosok, franciák, németek. Tegnap megáldotta a világot a pápa, ó Istenem, én édes Istenem, de szép!

Az uram kivitt bennünket a sabin hegyek alá. Az Adria-vasúton szeltük át a Campagnát, másfélóra alatt egy Licenza nevű kis faluba

értünk, ahol ásatások folynak. András édes, drága ember, most is olyan szerelmes vagyok bele, mint menyasszonykoromban, most, hála Isten, túl vagyunk a gondokon, András táblabíró lesz, egy magyar táblabíró nagy úr, finom és előkelő pozíció, kis házunk van Szigeten, kertünk, szőlünk és most itt a sabin hegyek alatt így szólt hozzánk Lajos :

— Látjátok, Augustus római császár korában ezt a dombot Mons Lucritilisknak hívták s itt töltött harminc boldog nyarat a császár és Maecenas híres barátja, Horatius.

— Horatius! — kiáltott fel a nagy fiú, a hatodik gimnazista és nagyokat kurjantott örömeiben.

Én nevettem, András szemében könny csillogott.

— Ezután minden esztendőben teszünk egy-két külföldi utat. Jövőre Spanyolországba, aztán Párisba, aztán északra, majd Görögországba... vagy ahogy akarjátok... Jövőre Laci is velünk jön, meg Zsolt is... mind együtt járjuk a világot, ha Isten megsegít!

Erre én is elérezkenyedtem. Jaj, de szép az élet! És olyan szerelmes vagyok az uramba! Csak most tudom, mi a szerelem. Harminchatéves vagyok. Szégyenlem magamat! Nekem nem kell semmi más, csak ő és a három gyermekem. Nekem beszélhetnek Pankhurst asszony és a suffragetek! Engem nem érdekel a politika, Tisza István és Kossuth Ferenc harca, mit bánom én az albániai kérdést, én nem vagyok semmi, csak egy boldog asszony. Istenem, ha nem szégyenleném, leírnám, hogy mennyire szerelmes vagyok az életbe, az uramba, a szerelembé. Gyönyörű húsvét ez... néhány nap múlva lemegyünk Nápolyba... igaz, Barnabás egy Adria-hajóra szállt, a kereskedelmi hajón egy Nizza—Malta—Tunis-járaton vett részt, hogy a tüdejét gyógytassa. Hiába, nagy idők ezek, az egész világ nyitva áll az ember előtt, nincs vám, korlát, országhatár, a tenger valamennyiünké, az egész emberiség összelelkezett, András azt mondja, hogy a történelemben csak Augustus korában volt erre példa, amikor az egész kultúrvilág a rómaiaké volt... ma az egész világ a kultúráé és a demokráciáé... Jaj Istenem, de nagy szavakat írtam le, pedig semmit sem tudok, csak hogy szerelmes vagyok és boldog és hogy örökké szeretnék élni.

Ezentúl minden húsvét napján bejegyzem ide a kis könyvembe, hogy mit hozott nekünk az élet...

* * *

Mire hazaérték, a máramarosi hegyek között is kivirult a tavasz. Édes, langyos, illatos tavaszi levegő ereszkedett le a völgyre, amelyen a kis város fekszik. A város végén a bíró kúriáját virágzó gyümölcsfák takarták el az országúton járók tekintete elől. A vadgesztenyeallée világoszöld lombjai közül rózsaszínű és fehér virágfürtök kandikáltak ki. A bokrok tele voltak pározó énekes madárnépséggel, hajnalajt valóságos koncertet rendeztek: szerelmes fülemülék egész éjjel énekelgettek. A kaszinóba egyre kevesebb ember járt; mindenki az

izaparti külső kertekben töltötte szabad óráit. A Malomkert mögött nagy pajtaszerű épületet ácsoltak: oda jön le nyaralni a nagybányai festőiskola Hollósy Simon vezetésével. Orosz, német, angol, francia festőtanítványokkal lesz tele az izaparti telep. Valósággal nemzetközi társaság lesz ott, fiatal hölgyek és művésznövendékek bábeli nyelvezarban képviselik ott a kulturált nemzetek testvériségét. A művészet és a szeretet nagy világközössége ez — mondta pathetikusan Barabás Kálmán megyei főjegyző és Kricsfalussy Sándor, a város polgármestere.

— Ebből magyar Münchent csinálunk — jegyezte meg a helyi lapszerkesztő.

— Kultúrpalotát építünk s a képtár alapja a Hollósy-iskola anyaga lesz. Meglátjátok, a képek, amelyeket most fillérekért lehet megszerezni, egykor kincseket érnek — szolt a polgármester.

Összehívták a kultúregyesületet s elnöknek megválasztották Keresztess András törvényszéki bírót, akinek drága képei, gyönyörű könyvtára és antik bútorai voltak. A városka könyvkerskedője megrendelte a Kunst für Alle és a Studio füzeteit s a Lübke-Semrau-féle művészettörténetet. Keresztess Andrást aztán felkérték, hogy olaszországi útjáról tartson vetítőképes előadásokat.

A bíró nem vállalkozott. Rosszkedvű volt. A kinevezés késett. Nem is tudta, örüljön-e vagy bosszankodjék a késedelem miatt. Titokban szinte vágyott a kudarc után, mert olaszországi útja után mindennél erősebben érezte, hogy csak itt boldog, itt, a duplatetejű kis kúria falai között. De a mellőzés mégis nagyon sértené az önértetét. És látta, hogy felesége égő türelmetlenséggel várja az előléptetést. Ágnes nem mert szólni, de láthatólag szenvedett a várakozásban. Ágnes megpillantotta a nagy élet körvonalait és most úgy érezte, hogy börtönbe van zárva és elsorvad ebben a száraz, kopár Szaharában.

Május végén döntött az igazságügyminiszter. A király egy pécsi törvényszéki bírót és egy táblai titkárt nevezett ki táblabíróvá, — de Grónay Lajosné Péterffy Klementin nem hiába szolt a miniszternek, Keresztess Andrást is kinevezték táblabírónak, csak otthagyták Máramarosszigeten.

Keresztess boldog volt, mert ilyenformán kielégült a hiúsága is és nem is kellett megválni a gesztenyészalléatól. Elérzékenyedve ölelte meg Ágnest és a fülebe súgta:

— Micsoda pompás megoldás! Ki hitte volna, hogy ez így is lehetséges! Lásd, történnek még csodák!

Ágnes alázatosan, engedékeny szívvel együtt mosolygott az urával.

— Igen, így a legjobb — mondotta, hogy magát erősítse.

Este, amikor lefeküdt, azt mondta Andrásnak, hogy fejförcsei vannak. Aszpirint vesz be, hogy a fájdalmai csillapuljanak. De Ágnes hazudott. Nem a feje fájt, hanem a szívét szorította össze görcsös fájdalom. És nem aszpirint vett be, hanem veronált, hogy el tudjon aludni.

Nem akart gondolkodni, rögtön, nyomban. bután és öntudatlanul aludni akart. Hogy el ne szólja magát és el ne árulja a boldogtalanságát. Igen, azonnal el akart aludni, mert kétségbe volt esve, hogy nem mennek el Pestre és rettentő önvád és önutálat gyötörte, hogy ezen kétségbe tud esni. Mert érezte és bánta, hogy milyen nagy baj az, ha valami történik az életben, amely a férfit boldoggá teszi és az asszonyt boldogtalanná. Ez a tragédia szomorú kezdete. Surányi Miklós.

RABOK.

*Ahol laktam,
minden reggel rabok haladtak
hajszolt ütemre, fegyverek között.
Mindig pár furcsa, emberarcú rom,
talpuk alatt sikoltozott a hó,
mögöttük villámlott az űrszurony.
Gombon babrált
és fáradt súllyal meglendült a kéz.
S láttam:
egyik a templom-csúcsra visszanéz.
Aztán síkátor-csendbe fult a trapp.*

Rab voltam én is, téli munkarab.

*Aztán száguldó lobogóival
megérkezett a tavaszi vihar.
Valahol gátat robbantott az ár,
hidat rabolt.*

*A riadóval száz patak-herold
rohant:
száz végtelenbe villanó sugár.
A ragyogó út csattogó hűvén
végigtáncolt egy szabadult csikó,
holló-nyakán hanyatt-esett a fény.
S láttam az ölyvet, az azur-királyt,
a nap felé
mámorosan körözve szállt!
Amerre mentem tűz játszott velem,
s mind nőtt a tűz
s minden reggelre nőtt a félelem,
hogy a láz egyszer oly forrón fut át:
ha rabok jönnek, részegen lerontok
s letépem róluik a daróc-ruhát!*